

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2001 m. rugsėjo 1 d.

Nr. 171 (30)

Saturday supplement September 1, 2001

No. 171 (30)

Lietuvių literatūra vokietmečiu

Algimantas A. Naujokaitis

Tik ką perskaičiau vieno iš autoritetingiausio mūsų literatūros tyrinėtojo prof. Vytauto Kubiliaus knygą *Neparklupdyta mūza*, neseniai išleistą Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto. Noriu pasidalinti mintimis ir įspūdžiais apie šią vertingą ir įdomią knygą, juoba, kad joje nagrinėjamas daugeliui *Draugo* skaitytojų pergyventas laikotarpis — mūsų literatūra ir jos kūrėjai nacių okupacijos metais. Pasak autoriaus, tai mažiausiai nagrinėtas, beveik baltas, mūsų kultūros puslapis. Tad vertas dėmesio ir įvertinimo šis profesorius užmojis.

Jau knygos pratarinėje autorius nurodo vieną iš 10 „baltų lapų“ neužpildymo priežasčių. Sovietmečiu nevalia buvo prabilti apie tų metų kultūrinį bei literatūrinį gyvenimą Lietuvoje. Net ir bibliografams šis laikotarpis buvo draudžiama zona, nes kultūrinė veikla „prieš okupuotoje“ Lietuvoje sovietmečiu buvo vertinama, kaip nusikaltimas. Vien už nacių okupacijos metų pasireiškimus literatūroje ar šiaip spaudoje kritikas, eseistas J. Keliuotis, prozininkas ir publicistas R. Mackonis, rašytojas K. Jankauskas, literatūros tyrinėtojas ir teatrologas A. Vengris buvo nuteisti ilgiems metams kalėti. Net ir pagarsėję to meto spektakliai, koncertai, dailės parodos, žinoma, ir knygos buvo išbraukiamos iš autorių kūrybinių biografių. O juk prisimename, kad vokiečių okupacijos metais

mūza nebuvo parklupdyta. Priešingai! Vos prasidėjus karui, plunksnos iš karto griebėsi bolševikinio teroro nutildyti, nuo masinių trėmimų siaubo atkutę mūsų poetai, prozininkai, publicistai, teatrologai, juo labiau, kad 1941 m. birželio sukilimo organizacijos, sudaryta Laikinoji vyriausybė jau antrą karo dieną per Kauno radiją paskelbė laisvos ir nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo Deklaraciją. Tų dienų literatūros kariniuose karo pradžioje buvo vadinama išsivadavimo švente. J. A. Jūragis laikraštyje *Naujoji Lietuva* išspausdintame eilėraštyje „1941.VI.22“ džiugiai skelbė:

*Paverėjai bėga
Vieškelius visuos,
Laiminame jėgą,
Kuri veja juos.*

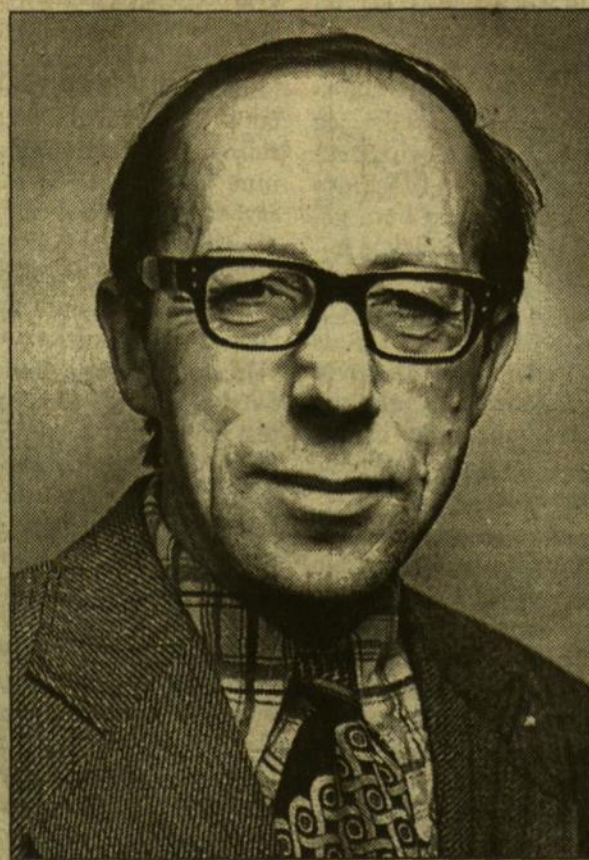
Kitame pradėtame leisti laikraštyje *Laisvės žodis* H. Nagys, matyt, turėdamas galvoje sukilimo dalyvius, skelbia himnišką eilėraštį apie vyrus, nešančius laisvę tėvynei. Beje, sukilime aktyviai dalyvavo dar jaunas, pradedantis prozininkas Marius Katiliškis (tuomet dar Albinas Vaitkus), novelių knygos *Sužadėtinė* autorius J. Tininis, dvi beletristikos knygas išleidęs žurnalistas J. V. Narbutas ir kiti plunksnos žmonės.

Knygos *Neparklupdyta mūza* autorius V. Kubilius pažymi, kad tomis dienomis mūsų poezijoje atgijo nepriklausomybės metų pakili patriotinė retorika, romantiniai tropai, tautos amžinumo argumentai

cija. Jau trečiąją karo dieną, tik išgirdęs žinią apie Laikinosios vyriausybės atsiradimą, svetur gyvenęs J. Aistis sušunka „Valio! Lietuvai, mato dideliu žingsniu žengiantį aistą — šviesiaplaukį brolių“. Lietuvos gyventojų džiaugsmą, keliamas trispalvės vėliavos ir S. Būdavas apsakyme „Petkutis vėliavnikas“. Pradėjusiame eiti Lietuvos aktyvistų fronto laikraštyje *I laisvę* buvo išspausdintas tautos išsivadavimo manifestu tapęs, o po daugelio metų, nuo Sąjūdžio pradžios visos Lietuvos dainuotas B. Brazdžionio eilėraštis „Šaukiu aš tautą“. Pasak V. Kubiliaus, jam „tautos savivoka, žeminta ir trypta nelaisvės metais, išsiveržia su pirmą kūrėjui emocine galybe, moraliniu teismumu, kancios ir pergalės patosu... B. Brazdžionio eilių rinkinys *Šaukiu aš tautą* skubiai išleistas 1941 m. vasarą, atgaivino Maironio *Pavasario balsų* aukštąjį stilių ir poetinio žodžio išparesiojimą savo tautai“. V. Kubilius knygoje *Neparklupdyta mūza* rašo, kad „lietuvių oratorinis eilėraštis 1941-ųjų vasarą įgaivo tokius išskentų tiesų tikrumo, vilties spindesio, teigiančios jėgos, kokios jis jau niekada nepasieks — nei išėjimo, nei Lietuvai atgaunant nepriklausomybę 1990 metais“.

Poezijoje ir prozoje pasireiškęs patosas nusiūgo, kai vokiečių okupacinė valdžia likvidavo Lietuvos aktyvistų frontą, uždraudė Laikinosios vyriausybės veiklą, panaikino atkurtos privacijos nuosavybės, kitus jos sprendimus. Iš buvusių laisvų Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių, o taip pat Gudijos buvo sudarytas vienas stambus vienetas — Ostlandas. Berlynas griežtai reikalavo iš okupuotų kraštų karo reikalams išspausti viską iki paskutinio lašo. „Juo toliau, juo darėsi aiškiau, kad vokiečiai Lietuvą laiko užkariautu kraštu ir esame besąlyginėje okupacijoje“, — cituoja V. Kubilius R. Mackonio žodžius iš jo dienoraščio.

Bet rašytojai ir tokiomis aplinkybėmis nepadėjo plunksnos. Pirmiausiai pagausėjo dokumentikos, atskleidžiančios bolševikmečio terorą. Išleidžiamas keturių tomų *Lietuvių archyvas*, kurį redagavo rašytojai J. Balciūnas (Švaisas) ir P. Babickas. 1942 m. J. Petraitis parašė knygą *Kaip jie mus sušaudė*, B. Daunoras — *Čekisto naguose*. To meto leidiniuose pasirodė panašūs pobūdžio kitos beletristikos. Pasak V. Kubiliaus, tai buvo pirmieji lietuviško rašto bandymai suvokti, išgyventi, fiksuoti sovietinės prievartos sistemą. Daugelis atsiminimų buvo parašyti lakoniška informatyvia kalba. Tik rašytojas L. Dovydenas savo *Užrašuose* dokumentinį pasakojimą drąsiau atmieša beletristinėmis epizodais. Nors I. Šeinius Švedijoje 1940 m. rudenį savo knygą *Raudonasis tvasas* rašė

Prof. Vytautas Kubilius.

A. Žižiūno nuotrauka.

kaip reportažą iš įvykio vietos, bet, V. Kubiliaus nuomone, tai pati turtingiausia informacijos apimtimi ir svarbiausia — savo įtaigiu tonu dokumentinė knyga apie pirmąjį bolševikmetį.

Eilėraščių, apsakymų, apsakų kūrėjai rėmėsi ta patia įvykių ir realių faktūra, kaip ir dokumentinės, memuarinės literatūros autoriai. Juk jiems nereikėjo išgalvoti faktų — tikrovė prašė pati žiauriausią fantaziją. Viena moteris nusiūdo, išsiveržus į butą enkavedistams (laikraštyje *I laisvę* išspausdintas K. Grigaitytės apsakymas „Apsisprendė“), motina iš sielvarto laužo rankas, bolševikams išsivedus dukrą su dviem vaikais (tame pat laikraštyje išspausdintas K. Papeckio „Ir juos išvežė“). Kai vaikas paklausia tėvo, už ką veža, jis atsako: „Iš žemės rauna, vaikute... kad suvystumėm ir sunyktumėm“ (J. Jankaus apsakymas „Vingučio ažuolas“).

Nors tuomet buvo išspausdinta S. Būdavo, A. Giedriaus, kai kurių kitų rašytojų beletristikos apie žydus — bolševikų talkininkus, bet pasirodė nemažai kūrinių, smerkiančių lietuvių — žydšaudžius. Knygos autorius cituoja Anykščių kunigo J. Čepėno pamokslą šauksmą: „Nejaugi ir mūsų bažnyčion ateina žmonės, apsiliekę nužudyti žydų kostiumais?“ Pateikiamas J. Maceinienės dienoraščio 1941 m. įrašas: „Plaukai šiaušiai klausant. Klausiam patys savęs: nejaugi ir lietuvius gali būti toks žiaurus?“ „Noriu įsirašyti į žydus!“ — išdidžiai ir piktai taria pats sau 1943 m. Jurgis Savickis. Alb. Žukauskas tuomet ėmėsi rašyti baladę apie sušaudytą Seinų žydą. Spalio romane *Mergaitė iš geto* veikejas savo žmonai aiškina: „Nekęsdama, išvairdama žydę, tu kartu nužudysi gyvąjį Dievą savyje“. Viena A. Nykos-Niliūno eilėraštyje sušaudyta žydų mergaitė grįžta į getą, šaukdama: *Atiduokit man lėlę!*

Be jos man šalta Paneriuos.

A. Škėma apysakoje *Izaokas* aprašo šturpią žydų egzektaciją Kaune, Vytauto prospektą, garažų kieme, kur, iš sovietinio kalėjimo ištrūkę kaliniai

skaldė kastuvais galvas savo tardytojams ir nekaltiems silkių bei vinių pardavėjams. Rašytojui buvo bausis tas keršto protrūkis, esesininkui grojant akordeonu linksmas melodijais. Beje, šis A. Škėmos kūrinyje aktualus ir šiandien — jis išspausdintas paskutiniame anglų kalba išeinančiame žurnale *Vilnius*. Vis dėlto V. Kubilius savo knygoje pasitębia, kad karo metais Lietuvoje nebuvo sukurta žydų litvakų likimą apraundanti ir holokaustą smerkianti meninių kūrinių kaip Lenkijoje, kur Cz. Milosz, M. Justun ir kiti poetai skelbė dramatiškus kūrinius 1944 m. pogrindyje išleistoje poezijos antologijoje.

Šiaip ar taip, okupuotos Lietuvos menas nepriėmė nacistinės meno doktrinos. V. Kubiliaus knygoje *Neparklupdyta mūza* cituojami B. Brazdžionio žodžiai, išsakyti 1946 m. *Aiduose*: „Per visus nacių okupacijos metus nebuvo išspausdinta nė viena mūsų rašytojų parašyta knyga, kur būtų garbinamas nacizmas-hitlerizmas ar fašizmas“. Priešingai — tautinė kultūra liko vienintelė vertybė, kuri nebuvo nuvertinta tame grobimų ir naikinimų laike. V. Kubilius rašo, kad kiekvieną savaitę dienraščio *Naujoji Lietuva* ir *Ateitis* tuomet skyrė literatūrai ir menui atskirus puslapius. Ilustruotasis žurnalas *Savaitė* spausdino mūsų rašytojų apsakymus ir eilėraščius. Grožinės literatūros buvo apstu ne tik *Karyje*, *Žiburėje*, *Tėviškėje*, *Naujojoje sodyboje*, bet ir periferijos laikraščiuose *Žemaičių žemė*, *Panevėžio apygardos balse*, *Naujosios Biržų žiniose*. 1943 m. pavyko išleisti žurnalą *Kūryba*, pradžioje redaguotą S. Leskaičio, vėliau — J. Keliuotio. V. Kubiliaus nuomone, tai buvo pats iškilusias, vakarietiškas modernus vokiečių leidinys. Tais metais Šiauliuose pradėtas leisti K. Jankausko redaguotas almanachas *Varpai*, spėjus išspausdinti 30 rašytojų originalių kūrinių.

Periodiniuose leidiniuose ir knygose savo kūrinius skelbė žinomi rašytojai V. Mykolaitis-Putinas, F. Kirša, P. Vaičiūnas, B. Brazdžionis, A. Miškinis, K. Intičius, K. Jankaus-

kas, L. Dovydenas, J. Jankus, O. Mičiūtė, S. Zbarskas, J. Žlabys, N. Mazalaitė, J. V. Narbutas ir kiti. Reiškėsi taip pat jaunoji karta — E. Matuzevičius, K. Bradūnas, H. Nagys, B. Krivickas, L. Švedas, V. Mačernis, A. Čipkus (A. Nyka-Niliūnas), M. Bavarskas, J. Kaupas, J. Mekas, K. Barėnas, V. Kazokas, E. Nakaitė (Alė Rūta), B. Rukša, A. Gustaitis, B. Gražulis, J. A. Jūragis, P. Drevinis, J. Strakšys, P. Aukštikalnytė, J. Šiožinsys. Kad būtų išvengta nacių cenzūros ir persekiojimų, buvo leidžiama ir pogrindinė spauda. Be kita ko, joje buvo skelbiamos VLIKo direktyvos, remiami tautinio valstybingumo siekiai. Pogrindžio laikraštelių leidyboje dalyvavo ir žinomi intelektualai bei rašytojai J. Ambrazevičius, J. Keliuotis, A. Miškinis, J. Mekas, B. Raila, L. Dambrauskas, A. Srabulis.

Pro cenzūros užtvaras, kad ir sunkiai, bet brovėsi ir lietuviška knyga „Sakalo“, Valstybinei ir kitoms leidykloms pavyko išleisti ne tik Vaižganto, Šatrijos Raganos, V. Kudirkos, Maironio, bet ir S. Būdavo *Vidurnakčio svečių*, A. Giedriaus *Kasdieninės pasakos*, garsiąją B. Brazdžionio poezijos knygą *Per pasaulį keliauja žmogus*, M. Vaitkaus *Rytmečio žingsniai*, J. Povilionio *Nereikalingi žmonės*, G. Tulaukaitės *Vėjo smuikas*, V. Mykolaičio-Putino *Rūsčios dienos*. Išėjo net dvi K. Bradūno poezijos knygos *Vilniaus varpai* ir *Pedos arimuos*. Vilniaus universitete vykdavo literatūrinės popietės. Tai tuomet V. Mykolaitis-Putinas, išklaušęs V. Mačernio „Vizijos“, autoritetingai ištare savo garsųjį posakį — palaiminimą šiam daug žadančiam poetui: „Tikras lyrikas!“

Knygoje, apžvelgdamas vokiečių poeziją, V. Kubilius, be kita ko, apsisotja prie K. Borutos eilėraščio „Vilnius per karą“, pažymėdamas, kad jo poetinė kalba „nuplinkinta, rupi, be gražumynų, kaip ir žmogaus likimas, apsemtas nežinios“. Apžvelgdamas literatūrą žemės, kaimo tematika, V. Kubilius rašo: kad K. Bradūno *Pedos arimuos* — tai pirmoji lietuvių poezijos knyga, ištiesai skirta gimtosios sodybos ir gimtųjų laukų poetinei adoracijai.

Knygos autorius pažymi, kad poezija — vienintelė karo metų lietuvių literatūros rūšis, patyrusi tam tikrą vidinį perversmą. Autorius tai grindžia V. Mačernio, A. Nykos-Niliūno, L. Švedo, H. Nagio, kai kurių kitų to meto poetų kūryba, leidžiančia teigti, jog mūsų lyrikoje tuo metu brenė radikalus postūkis tolyn „nuo senojo tautinio šablono“ ir naujoviškas Vakarų modernizmo išraiškos formos. Jau tuomet tai įžvelgė A. Tyruolis, 1944 m. *Tėviškėje* rašęs: „Reikia pripažinti, kad iš vidurinėsios kūrėjų kartos Lyra yra paveržusi jaunoji karta. Ji šiandien rodo ypatingą ir net pavydėtino gajumą“.

Tuo tarpu proza, pasakojimo menas, tęsdamas nepriklausomybės laikų stilistikos manieras, liko margašonis, nesusiitelkęs į vieną vyraujančią kryptį.

Jei A. Vaitkus (Marius Katiliškis) savo apsakyme vaizduoja ūkininko būties ciklą, įsiliejusį į didįjį gamtos ciklą, tarsi neturintį pabaigos, tai J. Jankus apsakyme „Teisybės varpai“, skirtame nespėjusiai išeiti prozos antologijai, visais varpais skambina: mirė teisybė! Laikraštyje *Ateitis* atkarpomis išspausdintame V. Ramono romane *Dulkės raudonam saulėlydy* susipina dienos įvykių kronikos, ideologinės polemikos, kurias šen bei ten perveria meilės fabulos siūlai. Tokio tipo romanai, įstatyti į istorinio laiko rėmus, slystantys į bėglų kronikinį aprašinėjimą, laikraštinių stilišką. V. Kubiliaus nuomone, vėliau bus rašomi tiek vienoje, tiek kitoje „geležinės uždangos“ pusėje. Tuo tarpu K. Borutos romanas *Baltaragio malūnas*, kaip ir J. Kaupo fantaziją su tikrove maišančios pasakos vaikams, pratęsė ir savotiškai apibendrino naujoviškos lietuvių prozos tendencijas, sukūrė poetinio kūrinių formą.

Knygoje *Neparklupdyta mūza* V. Kubilius apžvelgė taip pat vokiečių teatro dramą, pabrėždamas, kad tais įtampomis ir pavojų metais teatro spektakliai tapo lyg „oazė dykvietėje“, žmonių dvasinio bendrumo ir apvalančio katarsio šventė. Vilniaus dramos teatre 1942 m. A. Škėma pastatė pirmąjį spektaklį, Vaidilos teatre kaip režisierius debiutavo J. Blekaitis. Į dramos žanrą metėsi išgarsėję prozininkai F. Neveravičius, J. Jankus. Tada drama tapo pagrindiniu J. Grušo kūrybos žanru. Jauna prozininkė E. Nakaitė (Alė Rūta) parašė lėretę operai „Žiogas ir skruzdės“. Jaunojo teatro scenoje 1944 m. pavasarį pasirodė jauna aktorė B. Pukelevičiūtė, anot apžvalgininko A. Rannit pasakymo laikraštyje *Ateitis*, „Sužavėjusi jausmingumu, gyva vidine šiluma, lyryniu aktorės sutapimu su vaidinama role“. Dramos srityje aktyviai pasireiškė S. Santvaras, V. Alantas, V. Adomėnas, A. Škėma, į dramos žanrą grįžo V. Mykolaitis-Putinas. Parašytos dramos tuoj buvo statomos ne tik Kaune, Vilniuje, bet ir Panevėžyje, Telšiuose, kituose periferijos teatruose. Net B. Sruoga Stutthofio koncentracijos parąšė ilgesnį ir trumpesnių komedijelių, o taip pat dramą „Pavasario giesmė“.

Baigdamas savo stambia, bemaž pustrečio šimto puslapių, knygą, jo pavadintą apžvalgine apybraiža, V. Kubilius apibendrina rašo, kad vokiečių tautinė savimone, subrandinta nepriklausomybės metais ir nepalaužta pirmosios sovietinės okupacijos, tebebuvo stipri ir lemė pasyvaus pasipriešinimo visuotinumą. Kultūra tapo tos dvasinės atsparos išraiška, esminė tautos savignyos forma.

Nuo artėjančios teroro gresiančios antrosios sovietinės okupacijos didžioji dalis rašytojų, ypač jaunosios kartos, pasitraukė į Vakarus. Pasak V. Kubiliaus, tik ten galėjo būti tęsiami vidiniai literatūros pokyčiai ir galėjo prasiskleisti pumpurai, sukrauti nepalankiomis vokiečių sąlygomis.

Kūryba — kaip tas rugelis žiemkentėlis: išlieka net žvabriu prie spaudos laikotarpio. Gedimino Svitojaus (Elta) nuotr.

Vaisinga studijų savaitė

Vilniuje, Mokslų Akademijos salėje, prasidėjusios, o po pirmųjų posėdžių į Trakus persikėlusios I laisvę fondo lietuviškai kultūrai ugdyti studijų savaitės dalyviai pirmiausiai pažymėjo šios organizacijos keturiasdešimtmetį. Ta proga į pirmąjį posėdį atvykęs Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus pasveikino fondą, pasidžiaugė jo veikla, prasidėjusia išeivijoje ir išsiskynjančia Lietuvoje.

Fondo tarybos pirmininkas dr. Kazys Ambrozaitis, atvykęs iš JAV, savo pranešime apžvelgė šios organizacijos per 40-ties metų nueitą kelią. Jis pažymėjo, kad I laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti buvo įkurtas 1960 m., kaip ne pelno siekianti visuomeninė kultūrinė organizacija. Fondo tikslas — remti kultūrinę ir patriotinę veiklą išeivijoje, o, atkūrus nepriklausomybę, — ir Lietuvoje.

Fondo Lietuvos filialo valdybos vadovas Vidmantas Vitkauskas nušvietė šio skyriaus pirmojo dešimtmečio veiklą. Leidžiamos rezistenciją nušvietiančios knygos ir kitoki leidiniai, kasmet organizuojamos istorinių ir politinių studijų savaitės bei kiti renginiai Lietuvoje.

Birstone, Garliavoje, Kaune, Telšiuose, Jurbarko, Druskininkuose, Anykščiuose, Molėtų ir kitose vietose surengtos studijų savaitės buvo aptartos politinės kultūros, Lietuvos bendruomenės istorinės patirties, pilnutinės demokratijos įgyvendinimo problemos, rezistencijos ir kultūros sąsajos, Lietuvos ir išeivijos ryšiai, kiti Lietuvai ir jos visuomenei svarbūs klausimai.

Siemtinės Studijų savaitės svarbiausioji tema buvo aptarti bei nagrinėti Lietuvos valstybės idėjų ir svarbiausių jos raidos bruožų. Į svarstymus įsitraukė tiek iš Lietuvos, tiek JAV, Australijos, Kanados, net iš Kolumbijos bei iš kitų šalių atvykę visuomenės veikėjai, istorikai, filosofai, humanitarai, politikai.

Svarstant Lietuvos valstybės susikūrimo ir stiprėjimo, lietuviško rašto atsiradimo aplinkybes, pareikšta įdomių, originalių nuomonių, net naujų, netikėtų išvalgų Lietuvos istorijai papildyti bei patikslinti. Savo pranešime akademikas Z. Zinkevičius, nagrinėjęs klausimą, kada mūsų tėvynėje pradėta lietuviškai rašyti, argumentuotai atsakė, kad lietuvių rašomosios kalbos istoriją reikia pradėti ne nuo pirmosios lietuviškos knygos — M. Mažvydo *Kateizmo* pasirodymo 1547 metais, bet bent pusimčiu metų anks-

čiau. Mes pradėjome rašyti tik tapę krikščionimis, sakė akademikas ir paaikšino, kad tai įrodo pirmųjų lietuviškų poterių tyrinėjimas.

Tiek Z. Zinkevičius, tiek kiti prelegentai pabrėžė didžiulę Mindaugo krikšto reikšmę. Yra duomenų, kad tuomet apsikrikštijo daugiau negu 20,000 žmonių, buvo įsteigtos trys pirmosios Lietuvoje vyskupijos. Todėl klaidingai kai kurie istorikai teigė, jog lietuvių apsikrikštijo tik Vytauto ir Jogailos laikais. Jaunas istorikas D. Baronas sakė, kad nereikia priešpastatyti pirmojo ir antrojo Lietuvos apsikrikštijimo — jie abu reikšmingi Lietuvos istorijai.

Prof. M. Jučas, pabrėžęs didžiulę Mindaugo ir kitų lietuvių apsikrikštijimo reikšmę, pateikė naujų duomenų apie Lietuvos valstybės pradžią, jos įkūrimą. Tai lėmė 1251 metais, kai popiežiaus Inocento IV bule buvo pripažinta Lietuvos karalystė, popiežiaus Mindaugo paėmė į savo globą ir davė nurodymą jį karūnuoti Lietuvos karaliumi. Pasak kito jauno istoriko T. Baranausko, tai reiškė, jog visa Vakarų Europa tuomet pripažino Lietuvą ir priėmė ją, kaip lygiateisę savo politinės sistemos narę. Lietuvos valstybei buvo suteiktas aukščiausias — karalystės — titulas. Istorikas M. Jučas sakė, kad popiežiaus bulė buvo parašyta 1251 m. liepos 17 d. Todėl Lietuvos valstybės įkūrimo dieną derėtų pažymėti ir švęsti tikraju mums žinomos popiežiaus bulės data. Pasak istoriko T. Baranausko, būtent ši data jau prieš kelis dešimtmečius buvo patraukusi ir išeivijos lietuvių dėmesį. Kai kas siūlė liepos 17-ąją minėti kaip Lietuvos valstybės įkūrimo datą. Dabar Valstybės šventę paskelbta hipotetinė (hipotezė pagrįsta) Mindaugo karūnavimo data (1253 m. liepos 6 d.) tebuvo to akto — popiežiaus bulės —

realizavimas, išpildymas. Iki 1253 m. Lietuvos karalystė gyvavo be oficialiai karūnuoto karaliaus, bet teisę jį karūnuoti jau buvo suteikta. Taigi, iš tikrųjų Lietuvos karalystei šiemet suėjo 750 metų.

Studijų savaitės posėdyje kalbėjo istorikai N. Kitkauskas, V. Urbanavičius sakė, jog Vilniaus pilį, Valdovų rūmų tyrinėjimai rodo, kad mūrinės pilies ir katedros čia būta gerokai anksčiau už Didžiojo kunigaikščio Gedimino laikus, tad galimas daiktas, jog jau karaliaus Mindaugo laikais Vilnius galėjo būti Lietuvos sostinė. Tai hipotezei vėlgi papriestaravo jaunas ir, matyt, gabus bei įžvalgus istorikas T. Baranauskas.

Į diskusijas įsijungęs, istorikas R. Batūra pabrėžė svarbią Lietuvos, ypač Vytauto Didžiojo reikšmę, atremiant totorių, Aukso ordos, nuožmų karinį veržimąsi į Vakarų Europą. Sumušusi, atrėmusi Rytų ordų puolimus, tiek anksčiau, tiek Vytauto Didžiojo laikų Lietuva apgynė Europą nuo prazūtingos grėsmės.

Kalbėjusi klasikinių kalbų žinovė, Vilniaus universiteto profesorė E. Ulcinaitė pabrėžė, kad, tyrinėjant ankstyvąją Lietuvos istoriją, lietuviškos rašytos pradžią, ypatingą dėmesį privalome atkreipti į pirmųjų misionierių, pranciškonų, kitų vienuolynų išlikusius archyvus. Dabar Lietuvos istorijos ir rašytos tyrinėtojai jiems skiria nepakankamai dėmesio.

Kituose Studijų savaitės posėdžiuose buvo aptartas Lietuvos valstybės atkūrimas 1918 metais, Vasario 16 Nepriklausomybės akto, 1941 metų sukilimo reikšmė, dabartinės Lietuvos problemos.

Apibendrinamas šiais ir kitais klausimais Trakuose vykusius posėdžius ir diskusijas I laisvę fondo Lietuvos filialo tarybos pirmininkas Jonas Kairevičius ypač pabrėžė žino-

mo istoriko A. Tylos pranešimą ir Studijų savaitės dalyvių svarbiausias mintis apie Lietuvos valstybės pilietinės visuomenės brendimo problemas. Pranešėjas ir kalbėjusieji sakė, kad yra vilties atgaivinti sovietinės ideologijos ir represijų sužalotą mūsų visuomenės sąmoningumą. Pirmiausia svarbu ugdyti asmenybę, kad žmogus nebūtų abejingas valstybės ir visuomenės reikalams, kad jo tikslas neapsiribotų vien vartotojiškais poreikiais, turto kaupimu, asmenine gerove, bet ir savo valstybės kūrimu bei stiprinimu. Ypatingas dėmesys skirtinas jaunimui, kuris nėra sužalotas praeities. Bet į gerą pusę keičiasi ir dabartinė karta. Lietuvoje stebime kone stebuklingą dalyką, dalijosi studijų savaitės išpuodžiais J. Kairevičius. Dabar į valdžią pateko kairieji, net ir buvę komunistai, tačiau jie priima sprendimus, kurie bent jau nemaža dalimi yra palankūs Lietuvos valstybei. Taigi, mūsų valstybės, jos ekonominės veiklos kryptis vis dėlto jau yra tokia, kurios buvusieji jau nepajėgūs pakeisti. Tai teikia didelių vilčių. Bet studijų savaitės dalyviai pažymėjo, kad grėsmę kelia ne vien sovietinis palikimas žmonijai sąmonėje, bet ir iš užsienio plūstantis kosmopolitizmas, daugiau dėmesio skiriamas vartojimui, materialiniams poreikiams, nekreipiant dėmesio, kaip ir iš kur gaunami pinigai bei turtai. Tuo tarpu mums svarbu ne vien žmogaus finansinė padėtis, turtai, bet ir padarumas. Ne tie yra žymūs politikos ir valstybės veikėjai, kuriuos dažnai rodo televizija, pirmuosiuose puslapiuose garsina mūsų abejotinos kokybės žiniasklaida, bet tie, kurie pirmiausia vaisingai rūpinasi visuomenės, Lietuvos valstybės reikalais, o ne vien savo asmeniniais ar grupiniais poreikiais. Tokių asmenybių dabartinėje Lietuvoje ne tiek mažai, ir tai teikia optimizmo, pripažino Studijų savaitės dalyviai.

Vertingos buvo diskusijos apie mūsų inteligentiją sovietinėje erdvėje. Humanitarės G. Mareckaitė, J. Laučiūtė, kiti pokalbio dalyviai ir dalyvės apgailestavo, kad nepriklausomybę atkūrusia mūsų valstybė nusivylė ne tik ekonominis sunkumas patiriančiais pensininkais, darbininkais, ūkininkais, bedarbiais, bet ir nemaža dalis inteligentijos. Mūsų inteligentai pasimetę, neranda vietos valstybės stiprinimo, pilietinės visuomenės kūrimo baruose. Dalis inteligentijos jaučiasi nereikalingi, neapropinti, dargi pareiškia, esą ta mūsų valstybė nereikalinga, teigia, kad net nėra mūsų tautos. Filosofas V. Radžvilas diskusijose įrodinėjo, esą Vakaruose inteligento sąvoka

I laisvę fondo X studijų savaitės metu Trakų pilyje buvo pagerbti 1941 m. sukilimo dalyviai (iš kairės): Viktoras Ašmenskas, dr. Petras Kisieličius, dr. Juozas Kazickas, dr. Kazys Ambrozaitis, dr. Adolfas Damušis.

jau iš viso nėra, kad yra tik intelektualai — protinės veiklos darbuotojai, besipelnantys savo protiniu darbu. Filosofas teigė, esą ir Lietuvoje išnyks inteligentija, išsimokslinę žmonės peraus ir intelektualinio verslo, veiklos žmonės, nekreipiančius dėmesio į dvasines, moralines bei patriotines vertybes.

Toks V. Radžvilas požiūris susilaukė Studijų savaitės dalyvių neigiamų atsiliepimų ir pamatuotų prieštaravimų. Jei gi minėto filosofo vadinamieji intelektualai — inžinieriai, kibernetikai, kompiuterininkai ir tarnauja kuriai nors akcinei bendrovei ar firmai, kuria materialines vertybes, tačiau jie turi ir kitokių siekių — moralinių, dvasinių vertybių, kurias panaudoja savo valstybei ir tautai, kultūrinei veiklai. Pasak literatūros tyrinėtojo prof. V. Kubiliaus, inteliģentija arba intelektualai neturi susitaikyti su dvasinio, kultūrinio gyvenimo ir veiklos bevertybe. Būtent ypač inteligentija tas vertybes privalo išlaikyti ir skleisti visuomenėje, nes kitaip gyvenimas taps beprasmiškas, asmenybė atsidurs tarsi beorėje erdvėje.

Gerai nuteikė jaunos mokslo darbuotojos L. Jakonytės svarstymai ir pateikti tyrinėjimų duomenys apie prieškarinės nepriklausomos Lietuvos kultūros ir inteligentijos padėtį. Savo tyrimus susiejusi su dabartimi, L. Jakonytė priėjo prie argumentuotos išvados, kad Lietuvoje nėra senosios ir jaunosios kartos inteligentijos priešpriešos. Žinoma, pasitaiko skirtingų nuomonių vienu ar kitu klausimu, bet abi kartos iš esmės susisieks, sąveikauja, bendrai dirba Lietuvos ir jos kultūros labui.

Daug diskusijų sukėlė ir antrojo valstybės atkūrimo — 1941 m. birželio sukilimo temų svarstymai. Jas apibendrinamas I laisvę fondo Lietuvos filialo tarybos pirmininkas

Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus, dalyvavęs I laisvę fondo studijų savaitės atidarymo iškilmėse, papuošiamas tradicine svečio juosta.

J. Kairevičius sakė, kad tam tikros jėgos sukilimą mėgina suprakti su tuomet prasidėjusia žydų nelaime — holokaustu. Diskusijų dalyviai pripažino, kad toks požiūris iš esmės neteisingas. 1941 metų birželio lietuviai sukilo ne todėl, kad naikintų žydus, bet todėl, kad būtų atkurtas Lietuvos valstybingumas. Holokaustas ir Birželio sukilimas neturi priežastinio ryšio, sakė J. Kairevičius. Argi vokiečiams okupavus kraštą nebūtų buvę žydų naikinimo, jei lietuviai nebūtų sukilę? Tai neturi nieko bendro. Naciai vis vien būtų darę savo kruviną darbą, nes tai buvo reichso imperijos politikos bene pagrindinė, svarbiausia kryptis, o sukilimo, Laikinosios vyriausybės tikslas buvo atkurti savo valstybę. Deja, kai kurie lietuviai susidėjo su vokiečiais žudant žydus. Buvo pareikštas apgailestavimas, kad tuomet nukentėjo ir lietuviai, ir žydai, kitų tautinių mažumų žmonės, nors nemažai papras-

tų lietuvių, inteligentų, dvasininkų gelbėjo žydus nuo prazūties. Svarbu ir tai, kad kaltinimus Lietuvai reikią tam tikros grupės, bet, atrodo, negirdėjome žydų tautos visuotinio apkaltinimo.

Studijų savaitėje dalyvavęs sukilimo dalyvis, Laikinosios vyriausybės narys dr. A. Damušis išsakė nuoskaudą, kad nors sukilimo dienomis daug rizikuota, paaukota daug gyvybių, tačiau dabar sukilimo dalyviams netgi tenka gintis nuo nepagrįstų kaltinimų. Tačiau nežiūrint to, 1941 m. sukilimas yra istorinis faktas, jis išliks žmonių ir tautos atmintyje, sakė dr. A. Damušis. Studijų savaitėje dalyvavęs ir kalbėjęs Seimo narys prof. V. Landsbergis pripažino, kad Laikinosios vyriausybės Deklaracijos įteisinimo Seime klausimas nebuvo profesionaliai parengtas, nenumatytas tinkamas laikas.

Kalbėdamas apie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą 1990 metais ir atsakydamas į klausimus, kaip įvyko, kad nebuvo sutrukdyta buvusiai sovietinei nomenklaturai perimti valstybės turtą, prof. V. Landsbergis pareiškė, jog Sąjūdžio kovoją dėl idėjų, bet, deja, beveik nesprendė ūkinių klausimų. I laisvę fondo Lietuvos filialo tarybos pirmininko J. Kairevičiaus nuomone, tai būtų ateinančių metų Studijų savaitės svarbi tema, reikalaujanti platesnių svarstymų.

Savo baigiamajame žodyje I laisvę fondo lietuviškai Kultūrai ugdyti tarybos pirmininkas dr. K. Ambrozaitis pareiškė, kad šiame, 10-oji Studijų savaitė pasižymėjo reikšmingais ir vaisingais svarstymais, kuriuose dalyvaavo ypač daug jaunimo.

Algimantas Antanas
Naujokaitis

I laisvę fondo veiklėjas V. Valiusaitis (iš kairės), 1941 m. Birželio sukilimo dalyvis, Laikinosios vyriausybės narys, dr. A. Damušis ir fondo Lietuvos skyriaus pirm. V. Vitkauskas. A. Žižiūno nuotr.

Tarp jaunųjų I laisvę fondo studijų savaitės dalyvių — akademikas Z. Zinkevičius (pirmasis iš kairės) ir dr. P. Kisieličius (dešinėje). Algimanto Žižiūno nuotrauka.

Tarp rimtų paskaitų ir diskusijų reikėjo ir meninės atvangos...

I Laisvę fondo kelias

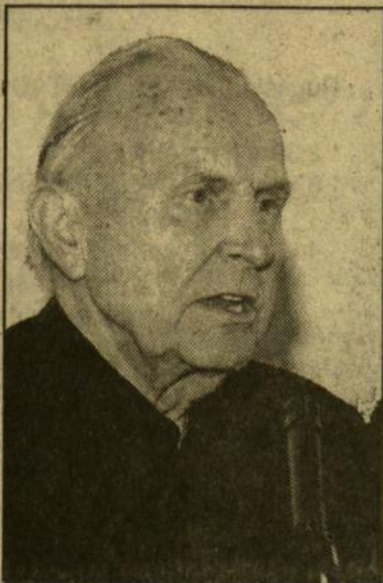
Keturi dešimtmečiai rezistencijos ir kultūros darbe

Dr. Kazys Ambrozaitis

Fondo iškūrimo aplinkybės

Staigus Lietuvos nepriklausomybės netekimas daugumai tautiečių atėmė gyvenimo pusiausvyrą. Vieni pasijuto lyg skęstančiame laive ir, instinktyviai, griebėsi už šiaudų, kiti panikoję bėgo iš namų, dalį vežė prievarta, žymi dalis pasitraukė į pogrindį, dalis apsisprendė okupantams pataikauti, kad išliktų gyvi. Pirmasis nelaisvės dešimtmetis buvo toks tamsus ir beviltiškas, kad likę tėvynėje ir atsidūrę išeivijoje tik mintimis grįždavo į buvusius laisvės metus. Per tą dešimtmetį buvo sunaikinti idealistai ir nutildyti aktyviai kovoję už laisvę. Tik antrame dešimtmetyje tėvynėje pradėjo susigventi su gyvenimo realybe, o ir išeivijoje esantieji pradėjo išsipakuoti savo k laikais kelionės ryšulius, kuriuos dar laikė sugrįžimui, ir realiau pažvelgti į rytojaus dieną. Aiškiau pajutome, kad esame laiko nešami toliau nuo Lietuvos, o likę savam krašte irgi jautėsi dvasios tremtiniais.

Tokios nuotaikos pastūmėjo išeivius stipriai susiorganizuoti ir JAV ryškiau viešai demonstruoti savo tautinius sentimentus: susiorganizavo JAV Lietuvių Bendruomenė (LB). Ji kūrė ir rėmė lituanistines mokyklas, ruošė masines šventes ir suvažiavimus. Išeivija buvo gausi intelektualais ir kūrėjais, idealistai išleido tautinės-patriotinės literatūros, mokykloms vadovėlių ir kt. Viskas buvo daroma laisvalaikiais, po sunkių darbo valandų ir savomis lėšomis, jokių fondų nebuvo. Daugiau painiavos buvo politinėje srityje; kilo įvairių nesutarimų tarp grupių, sudarančių VLIKą, tarp užsilikusios diplomatinės tarnybos ir tarp vietinės senųjų išeivių ALTo. Dalis buvusių Lietuvos po-

Dr. Kazys Ambrozaitis.

grindžio kovotojų ir rezistentų irgi susiorganizavo ir mėgino palaikyti seną draugystę. Dauguma Lietuvos stipriausios antinacinės pogrindžio Lietuvių fronto organizacijos narių liko krašte ir tęsė nelygią kovą prieš okupantą, o tik maža dalis patekusių į Vakarus iš naujo susiorganizavo į Lietuvių Fronto Bičiulių organizaciją ir pradėjo aktyviai veikti JAV, Kanadoje, Vokietijoje, Australijoje. LB mėgino laikytis nuosalyje politinio erzelio, rūpintis tik lietuviškos išeivijos išeivijoje.

Laimei, išeivijoje turėjome politikų vadovų, su patyrimu ir toliu žvilgsniu. Jaunieji politologai siūlė VLIKui ir ALToi atsakyti senų veiklos metodų ir keisti naujais. Po Antrojo pasaulinio karo atsiradė nauja globalinė politika. Atėjo laikas ir LB pasiūlyti kitus metodus politinėms organizacijoms, kad Lietuvos byla nebūtų išimta iš pokariųjų problemų sąrašo, nes sovietai darė milžinišką spaudimą tam pasiekti. To pasėkoje kilo vis daugiau nesutarimų tarp lietuvių organizacijų. 1953 metais LFB atgaivino savo žurnalą New Yorke, kuris tebeturėjo seną simbolinį

vardą ir su pogrindžio patirtimi — tai tą patį *I Laisvę*, kurį sutiko redaguoti prof. Juozas Brazaitis. Geresnio ir labiau kvalifikuoto redaktoriaus tada išeivijoje nebuvo galima rasti. Jis redagavo ir dešinės pakraipos savaitraštį *Darbininkas*. Tai ir buvo forumas, kuriame buvo galima skelbti naujas mintis ir palaikyti atsivežtą rezistencijos dvasią.

Po keleto metų *I Laisvę* žurnalo redagavimą perėmė jaunas politologas, doktorato diplomą gavęs jau JAV — Vytautas Vardys, dar Vokietijoje redagavęs *Ateitį*. Nuo 1958 metų bičiulių studijų savaitėse jau kilo diskusijų, kad to žurnalo užnugarį derėtų turėti grupę pajėgių asmenų, kurie ruošytų studijas apie Lietuvos laisvės ir jos ateities problemas bei lietuviškos kultūros klausimais išeivijoje. Buvo siūloma eiti per universitetų mokslininkus ir per valdžios viršūnes, kad būtų galima informuoti ir paveikti JAV politiką, kad Kongresas palankiai pasisakytų Lietuvos laisvės klausimais. Po dvejų metų diskusijų nutarėme prie žurnalo suburti grupę, atstovaujančią bičiulių organizacijos kultūriniam sektoriui, kuris rūpintųsi studijų užsakymu, reikalingų knygų leidimu, straipsnių ruošimu tarptautinėje spaudoje ir t.t. Tuo metu, aptariant fondo principus, tikslus ir įstatus, aktyviai dalyvavo J. Brazaitis, J. Girnius, V. Vaitiekūnas, A. Damušis, J. Kazickas, P. Kisieliūnas, kurio būte vyko daugelis pokalbių, A. Razma, Pr. Padalis, A. Mažiulis, St. Daunys, V. Nauzdžius, A. Baronas, P. Jukus, V. Majauskas, kun. V. Dabušis ir daugelis kitų. Savo patarimus davė ir toliau gyvenantieji bičiuliai, kaip prof. Z. Ivinskis, A. Maceina, J. Girnius, V. Natkevičius, K. Čieginskis ir kt. Dr. V. Vardžiui ir man buvo pavesta paruošti įstatus. 1960 metų pradžioje buvo išrinkta valdyba: V. Vardys — pirmininkas, K. Ambrozaitis — vicepirmininkas, A. Razma — išdinininkas, J. Kazickas — ekonominės komisijos pirmininkas, A. Baronas — spaudos kom., J. Girnius — leidinių planavimo kom. pirm., P. Narutis — tyrimų ir t.t. Ši organizacija *I Laisvę* fondas lietuviškai kultūrai ugdyti buvo įregistruota Illinois valstijoje kaip kultūrinė nepelnio korporacija. V. Vardys apgynė doktoratą, gavo kvietimą dėstyti Wisconsin universitete Milvauke ir turėjo išvykti, pirmininko pareigose išbuvęs metus laiko. Nuo 1961 metų vidurio man teko to fondo pirmininko pareigos, kurios užtrukau iki šių metų. *I Laisvę* žurnalą perėmė redaguoti žurnalistas Stasys Daunys. Taip prieš 40 metų gimė *I Laisvę* fondas lietuviškai kultūrai gudyti.

Kur mes — ten ir Lietuva

1960 m. *I Laisvę* fondo finansų komisijos biuletenyje rašoma: „*I Laisvę* fondas organizuoja studijas ir tyrinėjimus, juos remia, skelbia ar leidžia, arba parūpina leidimą. Ragina rašytojus, mokslininkus ir kitus kultūrininkus duoti didesnę įnašą lietuvių kultūros praturtinimui. Imasi leisti ir užsakyti nepelningus mokslinius veikalus ir studij-

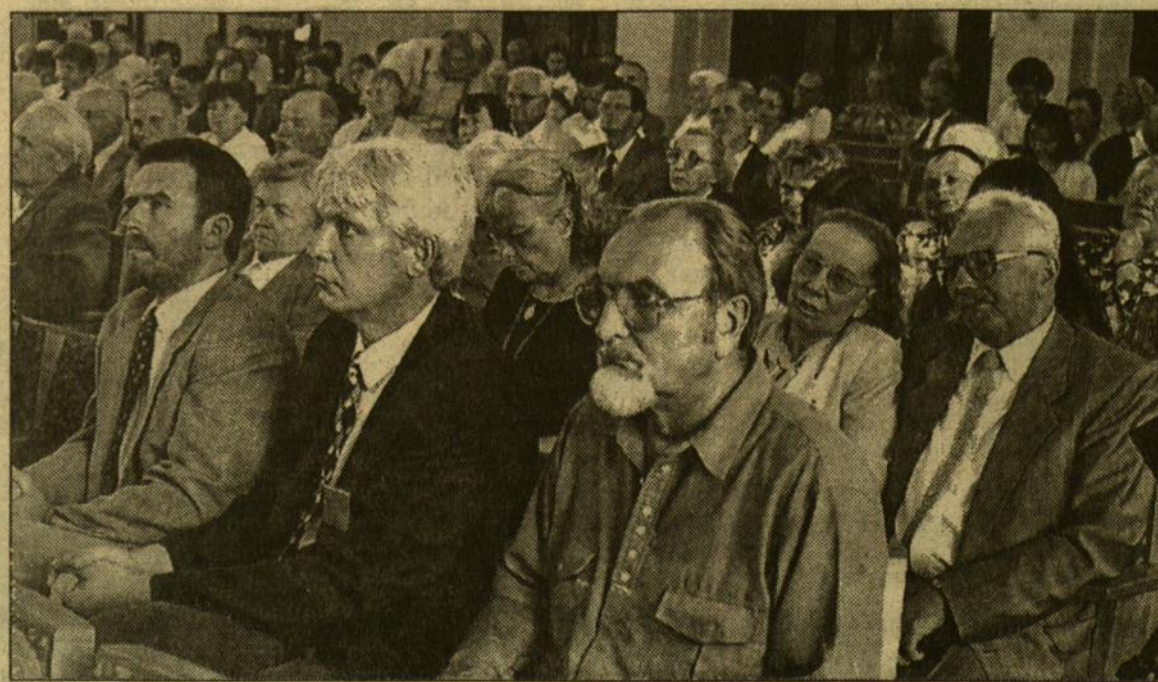
jas, kurios šiuo metu ypatingai svarbios lietuvių kultūros palaikymui ir ugdymui bei Lietuvos laisvės kovai”.

Toliau tame pačiame biuletenyje randame: „...rusų ir vokiečių okupacijos metais lietuvių tautai ir jos kultūrai ištiko mirtinas pavojus. To laiko kovotojų, žuvusių ir išlikusių gyvų, troškimus per eilę metų gaivino *I Laisvę* žurnalas. Apie *I Laisvę* žurnalą susispietusių žmonių iniciatyva ir šis fondas pradėjo savo veiklą. *I Laisvę* fondas gimė Lietuvos okupacijos dvidešimtmečio suaktyvėjimo proga. Jis buvo įkurtas protesto ženklais prieš bolševikų lietuvių kultūros naikinimą”.

Tokioje geopolitinėje ir laiko erdvėje pradėjome *I Laisvę* fondą lietuviškai kultūrai ugdyti. Visų darbų neminint, norėčiau priminti tik keletą pradinių darbų ir bent trejetą asmenų, su kuriais teko nuo pradžios dirbti kartu ir kurie turėjo didesnės įtakos fondo darbams.

Mūsų fondo pirmoji knyga buvo Vytauto Mačernio *Poezija*, iliustruota dail. Pauliaus Augiaus, ją redagavo poetas Kazys Bradūnas. Tuo metu dar tik pradėjome telkti fondo narius ir atsarginio kapitalo neturėjome, bet atsirado mecenatas — tai dr. Albinas Šmulskštys. Knygą išleidome 1961 m. pavasarį. Puošni, puikiai iliustruota V. Mačernio poezijos knyga mums suteikė entuziazmo, o skaitytojui sukelė tėviškos ilgesį. Atspausdinti 1,500 egzempliorių daugumą išsiuntinėjome *I Laisvę* žurnalo skaitytojams; likusius — platintojams, kurie verbuotaisiais fondo nariams. Spaudoje buvo geras įvertinimas, nors ir nesužinojome, koks jos būto pareikalavimas plačioje rinkoje. Šiandien ši knyga yra ieškoma senėnų rinkėjų.

Antroji knyga jau buvo leidžiama pagal mūsų fondo planą. Žinojome, kad leidinių planavimo komiteto pirmininkas dr. Juozas Girnius rašo didesnę studiją lietuvių išeivijos klausimu, taikydamas ją jau gerai susiorganizavusiai Lietuvių Bendruomenei. Pasiūlėme ją išleisti. 1961 m. kovo 28 d. iš Bostono autorius atsiuntė rankraštį su savo lydimu laišku. Jame rašė: „Vargais negalais ir su pavėlavimu nusikaltimu *Tauta ir tautinė ištikimybė* jau atiduota į Jūsų rankas. Pirmoji dalis — dalykinė tautos analizė. Rašiau ją vėliai. Tikiu, vėliai ji bus ir skaitoma, nesipiktinant, jei tam ar kitam skaitytojui kurie nors dalykai kitaip atrodys. Antroji dalis — tautinė ištikimybė. Rašiau ją su širdimi. Bet ar pasieks ji širdis? Žinau iš anksto, kad „nerealų“ donžuanams skelbti skaistybę, o „išsikūrusiems“ — tautinę ištikimybę. Tačiau originalus ir susilaukčiau pasisekimo, jei nutačiau skelbčiau dorybė...“ Šią 320 psl., 1,000 egz. tiražo knygą išleidome kukliai, bet tada LB pirmininkas Stasys Barzdukas ją pavadino „išeivijos evangelija“. Jokio honoraro autoriui nepasiūlėme, knyga buvo parduota per keletą savaičių. *Tauta ir tautinė ištikimybė* LB švietimo tarnybos buvo rekomenduota visoms lituanistinėms mokykloms. Vedančioji knygos mintis: kur mes — ten ir Lietuva. Knyga aiškino, kas yra kraštas ir kas valstybė. Išvengiant to laikotarpio valstybės vardo, J. Girnius davė populiarią sąvoką: Kraštas — tai tautos namai, kuriems reikia skirti visą savo šilumą. Tautai priklausome pačia savo būtimi, o ne vieta. Jeigu tą knygą dar kas

Studijų savaitės dalyviai klausosi paskaitos.

A. Žižiūno nuotrauka

nors turi lentynoje, rekomenduojau neįsiminti, nes jeigu ateityje lietuvis atsidurs panašioje ano meto padėtyje, knyga dar bus lyg nauja ir skaitoma.

Trečioji knyga — *Partizanai*. Šis Daumanto rašinys buvo išleistas *Draugo* knygų klubo 1950 metais ir buvo lyg pamirštas. Mums pavyko gauti autorius teises ir po 12 metų — 1962 m. ją išleidome prof. J. Brazaičiui perredagavus, su dail. P. Lapės iliustracijomis. Partizanų laisvės kovos jau buvo nutilusios, tačiau ši knyga buvo naujas dokumentas iš antrosios sovietų okupacijos ir partizanų asmeninės tragedijos. Knyga atidengė detalių ir gerą partizanų susiorganizavimą, kovos desperaciją ir pasaulio palikimą jiems kovoti vienų vieniems. 1984 m. išleisdome *Partizanų* antrąją laidą su daugiau iliustracijų ir virš 100 psl. kitų priedų. Tos dvi laidos pasitarnavo partizanų kulto išlikimui išeivijoje. Trečioji laida išėjo jau 1990 m. Vilniuje. Spaudos teisę atidavėme susiorganizavusiems Politiškai kaliniams, spausdino „Vaga“, kuri iš pelno sumokėjo 100,000 rublių politinių kalinių palaikams parvežti iš Sibiro. 1975 m. Daumanto žmona — dr. Nijolė Bražėnaitė-Lukšienė pasirūpino Daumanto *Partizanų* išleisti anglų kalba. (išleido Manyland Books, NY).

Ketvirtoji knyga — vėl dr. Juozo Girniaus *Žmogus be Dievo* atiteko mums po to, kai autoriui atsisakė rankraštį priimti kelios leidyklos, motyvuodamos, kad darbas per daug rimtas. Tai vienas iš pagrindinių J. Girniaus filosofinių studijų. Tai buvo metas, kai aktyvus pasipriešinimas krašte buvo nuslopintas, tauta buvo kancios ir nevlities agonijoje. Tuo metu gavome šauksmą iš *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos* leidejų: duokite mums vilties, mes trokštame. Mums pavyko tą keletą knygų nugabenti į okupuotą Lietuvą. Ji slapta buvo laikoma šalia Šv. Rašto, ji keliavo iš rankų į rankas, buvo nusirašinėjama, už ją buvo areštų. Knygai išėjus, pasiuntėme autoriui 500 dol. honoraro. Nenorėjom autorius įžeisti, bet tik tiek kasoje turėjome — buvome pardavę maždaug 200 egz.

Kraičio skrynelė

Prof. dr. Vytautas Vardys vienas iš pirmųjų kėlė fondo mintį. Išvykęs į universitetą visą laiką palaikė ryšį su fondu, tiesė veiklos gaires ir padėjo palaikyti fondą ant reikiamų bėgių. V. Vardys reikalavo, kad studijos, liečiančios Lietuvos laisvės bylą, būtų leidžiamos anglų kalba. Per

pusantrų metų dr. V. Vardys paruošė studiją *Lithuania under the Soviets*, pasitelkęs tuo metu pajėgiausius politologus, istorikus ir teisininkus. Ją tarpe buvo prof. Simas Sužiedėlis, italas iš Romos Vittorio Vignieri, prof. Zenonas Ivinskis, Pranas Zundė, Vytautas Vaitiekūnas, prof. Jonas Grišius, dr. Tomas Remeikis. Prof. V. Vardys redagavo ir, žinoma, pats pateikė trečdalį straipsnių. Jis susitarė su tarptautine garsia „Frederick A. Praeger“ leidykla, kuri turėjo savo skyrius New Yorke, Londone ir Washingtone. *I Laisvę* fondas įmokėjo tam tikrą sumą leidyklai, minėtą dienraštį priėmė ir greitai labai profesionaliai išspausdino. Pagal susitarimą, pagrintai nupirkome 1,000 knygų ir jas išsiuntinėjome visiems JAV Kongreso ir Senato nariams, žymiesiems universitetams ir bibliotekoms. Įdomu pažymėti, kad po to pirmieji užsakymai atėjo iš Šveicarijos, nes V. Vardžio knyga tuoju buvo įrašyta tarptautiniuose kataloguose. Ši studija buvo skirta paminėti sovietų okupacijos 25 m. skaudžiai suakcentuota. V. Vardžio studija atidarė užmerktas pasaulio akis apie sovietų okupaciją, kurio sudrebino ir Kremlį, kuris tuo metu skelbė tik melą. Tuo laiku Kersteno 1953 m. lapkričio mėn. apklausos dokumentai dar nebuvo skelbiami. Visa tai daug padėjo Lietuvos bylą pasaulio politikos rinkoje palikti gyvą.

Negaliu nepaminėti dar vieno svarbiausių fondo bendradarbių ir globėjų — tai prof. Juozo Brazaičio. Jo svarbi studija — mūsų leidinys *Vienų vieni*, išleistas 1964 m., irgi buvo išpirtas per keletą mėnesių. Ši knyga yra autentiškas 1941 metų Sukilimo dokumentas. J. Brazaičis labai suprato mūsų darbo galimybes, tam naudojant tik laisvalaikį, todėl pakartotinai patarė: „Išleiskime bent vieną darbą per metus, tai už 10 metų turėsime jam dešimt atliktų darbų, kurių niekas kitas nesiima“. Už *Vienų vieni* rankraštį, korektūrą ir maketavimą jau nusiuntėm 500 dol. honoraro, bet jis tuoju čekį grąžino ir paprašė jį panaudoti kitiems mūsų darbams, nors tada redagavo savaitraštį *Darbininką*, gaudamas tik „našles skatiką“. Prof. J. Brazaičiui mirus, tuoju grįžė iš laidotuvių, iš Putnamo į New Yorką, dr. Juozo Kazicko iniciatyva prie *I Laisvę* fondo įsteigė J. Brazaičiui atminti fondelį, kuris turėjo būti paminklu jam. Pasitelkę J. Brazaičio raštų redaktorių — pedagogę Aliną Skrupskelienę ir rašytoją Česlovą Grincevičių, kurie suredavo šešis toms J. Brazaičio raštų, juos beveik per 10 metų išleidome. Žinoma, be

Kazickų dosnios pagalbos to nebūtume atlikę, jie kartais paaudavo net po dešimt tukstančių dolerių. Vien prof. J. Brazaičio raštų išleidimas kainavo virš 120,000 dol., suaukotų mūsų bendradarbių. Manau, kad tai reikšmingas paminklas prof. J. Brazaičiui.

Nėra vietos čia apsisototi prie kitų mūsų darbų. Vis tik dar paminėsiu šeštąją fondo išleistą knygą. Tai maža knygutė, poezijos rankraštis, gautas iš Sibiro, parašytas ten kalnamo partizano. Tai Mykolo Vilties *Neparašyti laišškai*. Tikrosios šios knygelės autoriaus vardo ir pavardės ir dabar nežinau, jo tikrą pavardę žinojo tik bičiulis Galvydis ir prof. J. Brazaitis, bet jos neišdavė, kad autorius nenukentėtų.

Būtų galima daug ką pasakyti apie dr. Kęstutį Girniaus studiją *Partizanų kovos Lietuvoje*, Juozo Keliuocio prisiminimus (1986), Daumanto *Laiškai mylimosioms* (1986), K. Bradūno *Lietuvių literatūra svetur* (1968), A. Damušio — *Lithuania against Soviet and Nazi aggression* ir kt.

Vis tik negaliu praeiti tylo mis pro mūsų leidinį — K. Bradūno redaguotą *Lietuvių literatūrą svetur* nepastebėjęs, kad šis mūsų išleistas 1968 metais veiklas apėmė išeivijos literatūrą ir rašytojus 1945-1967 metų laikotarpiu. K. Bradūnui (jis buvo populiarius *Draugo* literatūros ir kultūrinio priedo redaktorių) pavyko sutelkti tokius bendradarbius ir atskirų sričių autorius, kaip A. Vaičiulaitis, K. Keblys, R. Šilbajoris, St. Santvaras, Vl. Kulbokas, J. Grinius ir Č. Grincevičius. Meninis apipavidalinimas dail. V. Virkau. Knyga — 697 psl. Visi tie darbai svarbūs ir, manau, jie bus pageidaujami ir artimoje ateityje.

Privalau paminėti ir šiemetinėse studijose nebuvusius. Tai mano artimiausi bendradarbiai — Juozas Baužys ir Alfa Pargauskas, o ir ankstyvieji — dr. V. Majauskas, P. Narutis, V. Nauzdžius. Taipogi mus jau palikusių — V. Rygertas, Jurgis Gylys, Andrius Daugirdas ir kiti mūsų tarybos nariai. Mūsų gretos Šiaurės Amerikoje retėja, visą dėmesį kreipiame į Lietuvą. Per 40 metų gal nedaug padaryta, bet vis tiek ištesėta. Su džiaugsmu turiu pareikšti, kad tai buvo padaryta tik po dienos sunkaus darbo, laisvalaikio ir sąvargalio ir kad nei vienas nebuvo nei doleriu už tą brangų laiką kompensuota, išskyrus mažą kompensaciją anksčiau paminėtiems dviem J. Brazaičio raštų redaktoriams. Tačiau visi turėjome aukštą moralinį atlyginimą, dirbdami Lietuvai ir lietuviškai kultūrai.

I Laisvę fondo lietuviškai kultūrai ugdyti Lietuvos filialo istorinių ir politinių studijų X savaitės dalyviai (iš kairės): Nijolė Bražėnaitė, Angelė Raulinaitienė, Vida Bražėnaitė, Vidmantas Vitkauskas, Vida Kairevičienė. Antano Petrausko nuotr.

Maironio lietuvių literatūros muziejuje rašyt. Antano Vaičiulaitis 95 m. gimtadienio paminėjimo dalyviai.

Kūryba, iš kurios sklinda šviesa

Birželio mėnesio paskutinė savaitė Lietuvoje buvo apgaubta ne tik dūžiančių liepų žydėjimu, bet ir prasmingais renginiais, skirtais lietuvių literatūros klasiko Antano Vaičiulaitis 95-sioms gimimo metinėms. Į šias iškilmes iš užjūrio atvyko rašytojo žmona Jona Vaičiulaitienė su dukromis Aldona ir Danute bei anūkėmis Kristina, Julyte ir Valentina.

Vilkaviškis

Vilkaviškio katedroje birželio 23 dieną (rašytojo gimimo diena) buvo aukotos Mišios. Vėliau — giminės, artimieji, miestelėnai susirinko prie rašytojo kapo padėti kuklių atminimo žiedų, uždegti negestancijos vilties žvakelę, pabūti dvasinėje artumoje su išėjusiais anapus. Vilkaviškio bibliotekos vedėja Asta Velioniškienė pakvietė susirinkusius į „Žiburio“ gimnaziją (kurioje mokėsi ir ją baigė rašytojas). Čia buvo pateikta įdomi muzikinė literatūrinė kompozicija, skirta A. Vaičiulaitis atminimui. Ant stalų buvo eksponuojamos rašytojo knygos, straipsniai.

Grazūs artimųjų būrys apsilankė ir tėviškoje, Didžiojoje Sėliuose. Čia laukė rašytojo sesuo Elenutė Vaičiulaitytė. Šiame nuošaliame kamputyje augo, brenė rašytojas. Darbą pradėjęs dirbti nuo 6 metų — ganyti. Čia paslaptingai tebeslėpė simtametis ažuolas, į kurį įsilipdavęs Antanukas, dairydavosi po platųjį pasaulį. Iš tėviškos išvažiuo mokslų siekti, o vėliau sugrįždavo į tylūs ir jaukius namus iš tolimų kelelių — Prancūzijos, Italijos, Šveicarijos, Vokietijos. Čia išlikęs rašytojo kambarys — kur jis išsėdavo, nuo gyvenimo triukšmo pasprukęs, ar užsidaręs, palinkęs prie stalo rašė tyloje. Čia užbaigė paskutinius romano *Valentina* taisymsus, padarė daug vertimų, parašė kritinių straipsnių. Tas pats stalas, lova, spinta. Viskas primena rašytoją. Jaudinanti aplinka, kuri, atrodo, nepasikeitė nuo rašytojo išvykimo — taip pat paslaptingai sėka pasakas gražūs ažuolas, taip pat pranašaudamos lietu, neramiai zuja kregždės, kurios susisukusios per 30 lizdų svirne. Iš toli ataidi duslūs traukinio ratų garsai, niekas lyg ir nepasikeitė...

Kaunas

Kitas renginys, skirtas Antano Vaičiulaitis jubiliejui paminėti, vyko Kaune, kur jis mokėsi ir baigė Vytauto Didžiojo universitetą, dirbo pedagoginį darbą Jėzuitų gimnazijoje ir universitete, redaktorius Eltoje, o vėliau iš

čia iškeliavo į diplomatinę tarnybą Romon.

Atminimo vakaras, skirtas mūsų klasikui, įvyko birželio 25 d. Maironio lietuvių literatūros muziejuje.

Prieš renginį buvo pristatyta paroda, skirta Antanui Vaičiulaitis — „Ašai dainuosi giesmę nemirštančios tautos.“ (A. Vaičiulaitis) 2000 metais rašytojo žmonos rūpesčiu Maironio lietuvių literatūros muziejuje buvo padovanojęs visas klasiko archyvas. Tai unikali medžiaga, kuri bus tvarkoma, tyrinėjama, eksponuojama. O dabar dviejose salėse monografiniu principu pateikiama rašytojo gyvenimo ir kūrybos apžvalga.

Maironio lietuvių literatūros muziejaus direktorė Aldona Ruseckaitė pradėjo renginį, skirtą Antanui Vaičiulaitis, nuosirdžiai dėkodama J. Vaičiulaitienei ir visai jos šeimai už tokią brangią ir neįkainojamą vertybę — archyvą. Pagrindinis vakaro prelegentas poetas Jonas Juškaitis pateikė išsamų pranešimą apie rašytojo nueitą gyvenimo ir kūrybos kelią. Poetas, su jam būdingu jautriu lyriškumu ir mąstymo gilumu, nusakė ne tik pagrindinius kūrybos paveikslo bruožus, bet ir atskleidė jo kūrybos gelmes. Jis sakė: „A. Vaičiulaitis kūryba — šviesi kaip giesmė, lietuviška ir krikščioniška, trykštanti gyvybe ir meile, džiaugsmu, gailestiu ir atjautimu, o ji išugdė nepriklausoma Lietuvą. Jau tada supratusi, kad heroiška ir mūsų kasdienybė, o kalba ir kūryba rašytojas stoja su visais, visų išlikimui, nes žodis yra iš Dievo.“

Mons. Kazimieras Vasiliauskas, atvykęs iš Vilniaus, pateikė klausytojams savo minčių apie rašytojo šviesiąją kūrybą, apie jo kūrybos giedrąjį poveikį jaunoms sieloms. Jis sakė: „A. Vaičiulaitis kūryba — šviesi kaip giesmė, lietuviška ir krikščioniška, trykštanti gyvybe ir meile, džiaugsmu, gailestiu ir atjautimu, o ji išugdė nepriklausoma Lietuvą. Jau tada supratusi, kad heroiška ir mūsų kasdienybė, o kalba ir kūryba rašytojas stoja su visais, visų išlikimui, nes žodis yra iš Dievo.“

Aktorius Petras Venslovas paskaitė jaudinančią ištrauką iš romano *Valentina*. O persikaitę A. Vaičiulaitis laisškai, rašyti artimui draugui Jonui Aisčiui ir žmonai Joanai, dar kartą įrodė, kad tikras kūrėjas tobulas ne tik savo kūryba, bet ir kasdieniniu gyvenimu.

Šventinę nuotaiką vakarui suteikė kanklininkė Jurgita Senkutė, atlikdama romantiškus kūrinius.

Vakaro pabaigoje kalbėjo abi dukros. Jos atskleidė savo rūpestingą geraširdžio tėvo paveikslą. O jaunosios Vaičiulaitis atžalos, vadindamos savo senelį „Tėvuku“, pateikė gražius išpūdžių iš bendravimo su artimu mielu ir joms vieninteliu geriausiu Tėvuku

pasaulyje, nes su juo ir saulę pasitikt galėdavo, ir paukščių dainas klausydavo, ir kiekvienas augalėlis būdavo apibūdinamas, o ir pieno su žemuogėmis gerimas liko visam laikui mažosios jų širdelėse... Klausydama jų galvojau — laimingi tie, kurių gyvenimai paženklinėti tampru palaimingu ryšiu — neblestančia senelio ir anūkų meile.

Po minėjimo muziejaus Angelų rūsyje visi norintieji dar galėjo pabendrauti valandėlę su viešniomis.

Vilnius

Rašytojų namuose birželio 27 d. buvo paminėtas Antano Vaičiulaitis jubiliejus, o taip pat buvo įteikta jo vardo premija jaunai prozininkei Renatai Šerelytei už geriausią novelę, išspausdintą *Metų žurnale*. Jaunoji prozininkė pelnė premiją už novelių triptiką „Vejo vėduoklė“, „Raudona ir balta“, „Saldžioji valanda“. Ši premija įteikiama jau ketvirtą kartą. Antano Vaičiulaitis vardo premija įsteigta po rašytojo mirties, jos iniciatorius buvęs Vilniaus pedagoginio universiteto profesorius a. a. Albertas Zalatorius ir mecenatė rašytojo žmona Jona Vaičiulaitienė. Ankstesnieji laureatai: Juozas Aputis, Romualdas Granauskas, Rimantas Šavelis. Rašytojų namuose dalyvavo gausus plunksnos brolių būrys.

Aktorius Rimantas Bagdevičius pradėjo vakarą, skaitydamas ištrauką iš A. Vaičiulaitis kūrybos. Vėliau Vytautas Martinkus paskelbė Antano Vaičiulaitis vardo premijos ketvirtąjį laureatą. Jona Vaičiulaitienė įteikė premiją, palinkėdama kūrybinės sėkmės ir gražių siekių.

Renata Šerelytė nuosirdžiai dėkojo už premiją ir įvertinimą. Savo pasakijoje kalbėjo teigė, kad „kūryba“ galima vadinti tyla. Tyloje kuriam, gyvenam, mirštam“. Baigdamas skaityti savo lyrišką tekstą, kuris buvo švelnus ir trapus, kaip liepų žydėjimas, ji prisipažino, kad „rašymas duotas Dievo...“

Literatūros kritikė Jūratė Sprindytė kalbėjo apie dabartinės novelės problemas ir pripažino, kad „dabar novelė išgyvena nuosmukį“, o ji „ilgisi klasikines novelės“.

Juozas Aputis priartino mums Antaną Vaičiulaitį, pasakodamas atsiminimus iš bendravimo su rašytoju, o taip pat paskaitė ištrauką iš jam rašytų laiško.

Rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sveticas kalbėjo apie A. Vaičiulaitis kūrybą, iš kurios „sklinda šviesa ir džiugu širdyje“. O taip pat prisiminė džiugias bendravimo akimirkas su kla-

2001-2002 m. sezonas Metropolitan operoje

Muzikinis 2001-2002 m. sezonas jau nebetoli. Tad pažvelkime į garsiąją Metropolitan (populiariai vadinamą „MET“) — toliau aš ją taip ir vadinsiu) operą, Lincoln Centre, New York, ir pasidomėkime, ką ji per tą sezoną žada operos mėgėjams.

Ateinančiame sezone „MET“ operos teatre bus pastatytos 26 operos, 254 kartus. Jų tarpe dvi premjeros (Ne pasaulinės — „MET“): Sergej Prokofiev — „War and peace“ 10 k. (Ši opera bus statoma, bendradarbiaujant su Marinsky teatru (Rusija). Skaičius operos gale reiškia, kiek kartų ta opera bus matoma) ir Ermanno Wolf-Ferrari — „Sly“ 7 k. Trys nauji pastatymai: Vincenzo Bellini — „Norma“ 6 k., Giuseppe Verdi — „Luisa Miller“ 10 k. ir Richard Strauss — „Die Frau Ohne Schatten“ 5 k. Septynios operos atstovaus XX amžiui: John Harbison — „The Great Gatsby“ 4 k., Alban Berg — „Lulu“ 3 k., Benjamin Britten — „A Midsummer Nights Dream“ 5 k., Alban Berg — „Wozzeck“ 4 k., Erik Satie — „Parade“, Francis Poulenc — „Les Mamelles De Tiresias“ ir Maurice Ravel — „L'enfant et les Sortilèges“.

Kadangi pastarosios trys operos yra neilgos, jos statomos visos kartu ir bus matomos 6 kartus. Kitos 15 — populiarios operos: G. Verdi — „Falstaff“ 8 k., R. Strauss — „Arabella“ 6 k., G. Rossini — „Il Barbiere Di Siviglia“ 16 k., G. Puccini — „La Boheme“ 1 k., Verdi — „Don Carlo“ 8 k., P. I. Tchaikovsky — „Eugene Onegin“ 9 k., E. Humperdick — „Hansel Und Gretel“ 6 k., W. A. Mozart — „Idomeneo“ 10 k., G. Puccini — „Madama Butterfly“ 14 k., R. Wagner — „Die Meistersinger Von Nürnberg“ 6 k., Mozart — „Le Nozze Di Figaro“ 10 k., Verdi — „Rigoletto“ 17 k., Puccini — „Tosca“ 15 k. ir Verdi — „La Traviata“, 12 k.

Iškilmingas „MET“ operos sezono atidarymas įvyks pirmadienį, rugsėjo 24 d., 6:30 val. vak. Atidarymo proga bus prisiminta Giuseppe Verdi 100-toji mirties sukaktis. Ta proga bus statoma po vieną veiksmą. Iš jo operų: „Un Ballo In Maschera“ 1 v., „Otello“ III v. ir „Rigoletto“ III veiksmas.

Ta pačia proga dera pažvel-

siku. V. Sveticas užbaigė savo kalbą, dėkodamas Joanai Vaičiulaitienei ir įteikdamas jai gėlių puokštę.

Virginija Paplauskienė

ti į „MET“ gan turtingos istorijos puslapiuose slypintias idomesnes detales.

„MET“ opera savo amžių pradėjo 1883 m. spalio 22 d. Broadway gatvėje (tarp 39 ir 40 gatvių), Manhattan, NY, teatre su Gounod — „Faust“. Tame teatre išsilaikiusi 82 metus, 1966 m. balandžio 16 d., su juo atsiveikindama, paskutinį kartą ten pastatė Puccini — „La Boheme“.

Į naujai pastatytą modernų operos teatrą, Lincoln Centre, Manhattan, NY, talpinantį, 3,800 žiūrovų, „MET“ opera persikėlė 1966 m.

Naujojo teatro atidarymas įvyko tais pačiais metais, rugsėjo 16 d. pastatant, specialiai „MET“ užsakytą, Samuel Barber sukurtą operą „Anthony and Cleopatra“.

Daugiausia kartų „MET“ operoje buvo matoma: Puccini „La Boheme“ — 1,084, Verdi „Aida“ — 1,045 ir Bizet „Carmen“ — 880 kartus.

Dažniausiai prie „MET“ pul-to stovėjo dabartinis jos muzikos direktorius James Levine — 1,928 kartus.

Daugiausia „MET“ dirigentais yra buvę vokiečiai: Fritz Busch, Fritz Rainer, Fritz Stiedry, Karl Boehm, Herbert von Karajan, Erich Kleiber, Bruno Walter, Otto Klemperer, Erich Leinsdorf, Julius Rudel ir Max Rudolf.

Dirigentė Sarah Caldwell buvo pirmoji moteris, kuri „MET“ operoje debiutavo 1976 m. sausio 13 d., dirigudama Verdi — „Traviata“.

„MET“ operoje pradėjęs dainuoti 1954 m. kovo 6 d., Charles Anthony — neaplenkiamas. Ten jis dainavo 2,816 kartų!

1977 m. kovo 15 d. buvo pirmas kartas, kai Rudolfo vaidmenį — „La Boheme“ operoje atlikęs, „MET“ pradėjo dainuoti, šiuo metu garsusis tenoras Luciano Pavarotti.

Pirmoji juodaodė dainininkė Ulrica vaidmenį operoje „Un Ballo in Maschera“, 1955 m. sausio 1 d. atliko Marian Anderson, o tais pačiais metais, sausio 27 d., Amonasro — „Aida“ operoje, dainavo ir juodaodis dainininkas Robert McFerrin.

Amerikos valdžios (federalinės, valstijos ir NY City) „MET“ operai parama yra labai nežymi. Ji sudaro vos 1 proc. viso biudžeto. Pagrindinis pajamų šaltinis — įvairios verslo bendrovės ir turtingi, dosnūs amerikiečiai. Visos kitos pajamos — už parduotus biilietus. Jų kaina nuo 25 iki 265 dolerių.

P. Palys

48-asis SANTAROS-ŠVIESOS SUVAŽIAVIMAS
2001 m. rugsėjo 6-9 d.
PASAULIO LIETUVIŲ CENTRE,
LEMONT, ILLINOIS

PROGRAMA

Rugsėjo 6 d., KETVIRTADIENIS

- * 2:30 v.p.p. Atidarymas
- * 3 v.p.p. V.A. Jonyno pranešimas. Skaito Horstas Žibas
- * 4 v.p.p. Neringa Klumbytė, „Socialinė inžinerija ir žinojimo konstravimas Europos Sąjungos plėtros ir Lietuvos integracijos diskursuose“
- * 5 v.p.p. Jūra Avižienytė, „Liudininkas, dalyvis, pasakotojas: ko verčia istorikas“
- * 6:30 v.v. Vakariėnė
- * 7:30 v.v. Filmas „Žydų mažumos gyvenimas Lietuvoje“. Komentuoja Julius Šmulkštys

Rugsėjo 7 d., PENKTADIENIS

- * 9:30 v.r. Žydrūnas Drungilas „Virtualios bendruomenės“
- * 10:30 v.r. Giedrius Subačius „Europos bendrinių kalbų istorijos tyrinėjimo problemos“
- * 11:30 v.r. Kęstutis Keblys „Knygledyba Lietuvoje: biznis ar šalpa“
- * 1 v.p.p. Pietūs
- * 2 v.p.p. Julius Šmulkštys „Žydų-lietuvių santykiai nuo Atgimimo pradžios“
- * 3 v.p.p. Julija Sukytė „Rhizoma/Archyvas: Vilniaus gėto patirtis bei jos rašymas“
- * 4 v.p.p. Kęstutis P. Žygas „Detektyviniai žvilgsniai į Lietuvos baroką“
- * 5 v.p.p. Organizacinis posėdis
- * 6:30 v.v. Vakariėnė
- * 7:30 v.v. Literatūros vakaras. Dalyvauja: Vitalija Bogutaitė, Irena Guilford, Eglė Juodvalkė, Vanda Juknaitė, Daiva Markelytė, Julija Švabaitė

Rugsėjo 8 d., ŠEŠTADIENIS

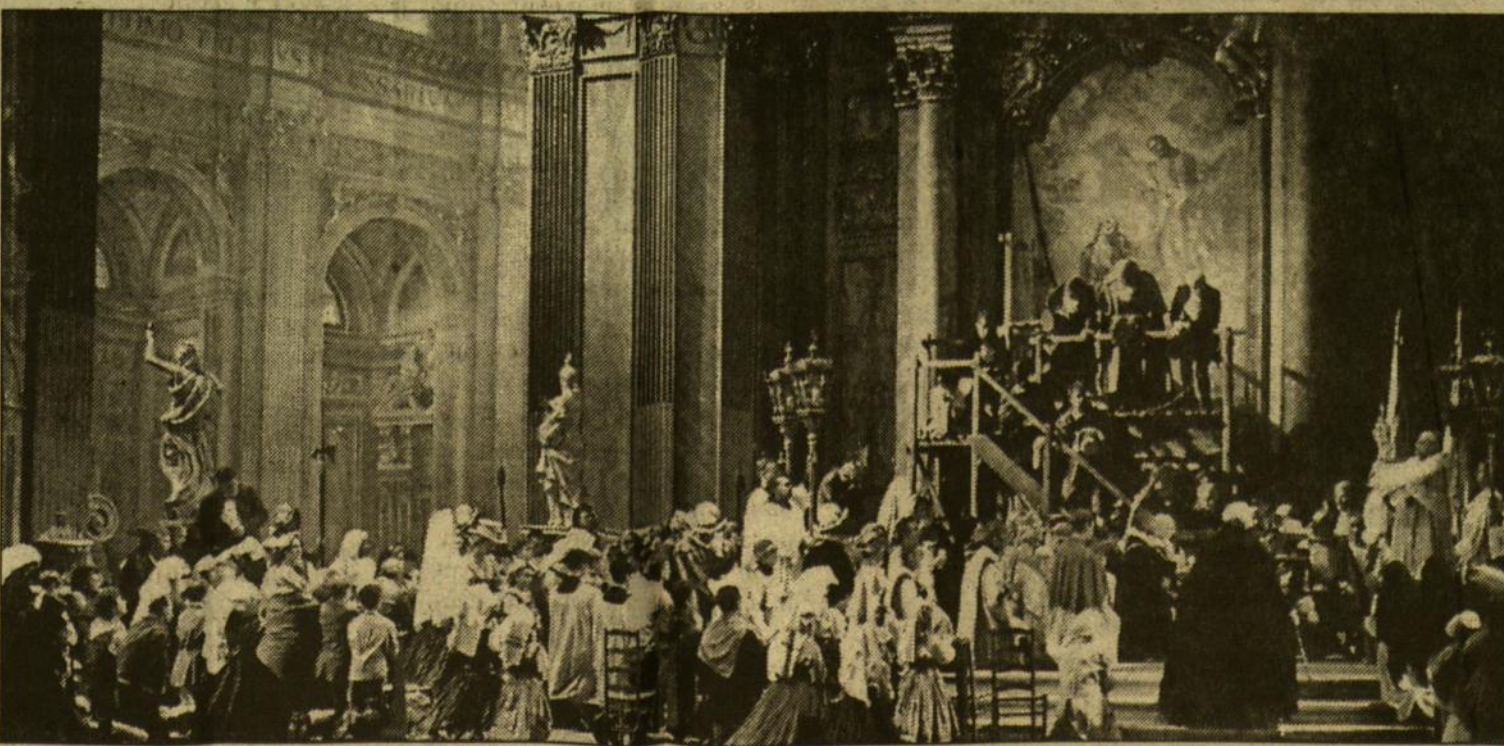
- * 9:30 v.r. Arnoldas Pranckevičius „Ar verta Lietuvai stoti į NATO?“
- * 10:30 v.r. Violeta Davoliūtė „Traumos reprezentacijos Holokausto ir Gulago liudininkų atsiminimuose“
- * 11:30 v.r. Vygandas Šiurkus „Nepriklausomybės nuotykių globaliniame kaime“
- * 1 v.p.p. Pietūs
- * 2 v.p.p. Pokalbis su rašytoja Vanda Juknaitė. Praveda Violeta Kelertienė
- * 3 v.p.p. „Lietuviški įvaizdžiai Amerikos kultūros kontekste“ — su lietuviškų pjesių autoriu, režisieriumi ir atlikėju Kęstučiu Naku kalbasi aktorė Audrė Budrytė
- * 4 v.p.p. Saulė Buzaitė „Amerikos kultūros poveikio apraiškos JAV studijuojančių lietuvių (pa)samoneje: sapnų studija“
- * 6:30 v.v. Vakariėnė
- * 8 v.v. Mezzo soprano Lioros Grodnikaitės koncertas. Akompanuoja pianistas Giacomo Battarino

Rugsėjo 9 d., SEKMADIENIS

- * 10 v.r. Rimvydas Šilbajoris, Valančiaus „Palangos Juzė“

*****

Norintys suvažiuoti dalyvauti prašomi registruotis iki 2001 m. rugsėjo 4 d. pas Mariją Paškevičienę, 306 55th Place, Downers Grove, IL 60516.

Metropolitan operoje Puccini „Tosca“.